

М. В. Макуха,
канд. наук із соц. комунік.

УДК 007: 304: 655.413

Систематизація контенту наукового журналу (на прикладі часопису «Друкарство»)

Запропоновано методи систематизації контенту наукового журналу. Проілюстровано теоретичні положення статті шляхом аналізу контенту науково-практичного часопису «Друкарство».

Ключові слова: контент, науковий журнал, наукова комунікація, методи систематизації контенту, тематика, внутрішня структура, рубрикація, «Друкарство».

Основним джерелом внутрішньонаукового спілкування теоретиків і практиків будь-якої галузі є наукові періодичні видання [1, 34]. Тому під час дослідження процесів, що відбуваються у конкретній сфері, та при з'ясуванні типу конкретного видання, важливим стає вивчення контенту наукових журналів. Серед авторів, які присвятили свої дослідження з'ясуванню окремих питань цього наукового завдання, варто назвати О. Акопова [2], З. Грень [3], Н. Зелінську [4; 5], Л. Кавуненка [6], О. Коновця [1; 7; 8], В. Різуна [9], Т. Скотникову [9; 10], С. Суворову [11], М. Тимошика [12]. Згадані вчені у своїх публікаціях лише частково торкалися питання наукової систематизації контенту журналів. Тому мета статті – запропонувати власні й узагальнити вже раніше запропоновані дослідниками методи систематизації контенту наукового журналу. Із метою конкретизації та демонстрації теоретичних засад предметом розвідки слугуватиме науково-практичний журнал «Друкарство», який протягом 1994–2006 рр. став провідним спеціалізованим виданням видавничої галузі, зумів впевнено зайняти власну інформаційну нішу, увійти до переліку наукових фахових видань ВАКУ, досяг рівня аналогічних іноземних фахових видань, сприяв активному розвитку та самовизнанню галузі й долученню української науки до світової, став першим членом Європейської асоціації наукових редакторів і здобув визнання серед науковців і практиків не лише України.

Особливості тематичного спектра наукового журналу можна дослідити шляхом аналізу публікацій на сторінках цього видання, спецвипусків, відповідності запропонованої тематичної палітри статей його назві, читацькому призначенню, статусу, протоколам засідань редакції та передовим статтям, що допоможе визначити відповідність реальних і декларованих тематичних завдань.

Варто наголосити, що для систематизації контенту наукового журналу необхідно вивчити не лише діапазон його тем, а й особливості внутрішньої структури, яка втілюється в принципі розташування матеріалів безпосередньо всередині журналу [2, 43]. Це дозволить зрозуміти принципи добору статей, їх групування на окремі блоки, з'ясувати реальність мети й завдань, визначених редакцією журналу, читацької аудиторії, цільового призначення.

Зрозуміло, що матеріали періодичного видання прийнято об'єднувати в певні рубрики, розділи, параграфи, але так було не завжди. На початку своєї історії наукові журнали не мали цих усіх елементів, а подавали статті без тематичного поділу чи жанрових різновидів. Першо-прохідцем структурного поділу в українській науковій періодиці став «Вісник Національної академії наук України» [5, 406]. Кращими практичними здобутками в структурі користувався і часопис «Друкарство». Здебільшого його рубрики були сформовані за тематичним принципом, проте були такі розділи, як «Книжковий салон» і «Книжкова полиця», де вміщували новинки літератури, а цікаву розважальну інформацію, пов'язану з галуззю, розміщували в розділі «Дозвілля».

Звичайно, рубрикаційна структура наукових журналів одноманітна та дещо передбачувана, але, незважаючи на це, кожен окремий журнал має свою особливість у рубрикаційному поділі [2, 43]. Наприклад, у «Друкарстві» можна простежити поділ матеріалів на рубрики за принципами цільового призначення та тематичного поділу. Колектив журналу «Друкарство» усвідомлював завдання, яке стояло перед ним – розробити таку структуру, яка б була логічною, функціональною, неповторною та вирізняла видання з-поміж інших. Редакція об'єднувала наукові статті в окремі самостійні рубрики. Отже, структура «Друкарства» перестає бути



лише формальною ознакою, а чітко конкретизує його тип.

Для спеціалізованого періодичного видання внутрішня структура журналу важлива ще й тому, що читач може з легкістю відзначити матеріали, які його цікавлять. Чітко продумана структура також сприяє ефективному засвоєнню інформації. Крім того, важливими є наявність зв'язку та відповідність внутрішньої структури іншим типологічним ознакам [3, 422]. Рубрикаційний поділ «Друкарства» повністю відповідає його меті та завданню, враховує особливості сприймання своєї читацької аудиторії, оформлення тощо.

Для журналу «Друкарство» характерними протягом усього існування були поява нових розділів, припинення існування наявних або їхнє перефразування, заснування та закриття нових рубрик, зміни обсягу між окремими рубриками. Наприклад, лише один раз світ побачили такі рубрики, як: «Культура слова», «Пошта», «Галерея пам'яті», «Зворотний зв'язок», «Шрифтовий вінок», «Діаспора» та ін.

Окремі рубрики з'явилися в часописі лише через кілька років, але надалі, після апробування, посіли перші позиції та стали постійними. Рубрика «Науковий пошук» з'явилася лише 1998 р. (№ 3), але зберегла свої позиції до останнього числа журналу.

У контексті вивчення історії еволюції рубрикаційної системи часопису «Друкарство» варто згадати журнал від 2002 р. (№ 5), адже в ньому помітний трохи інший підхід до поділу, а саме: тяжіння до збільшення рубрик за тематичним поділом. Тому з цього числа журнал має нові рубрики більшого обсягу. Однією з нових і досить частотних стала рубрика «Обличчя», яку присвячували видатним видавничим осередкам та іменам. Найчастотнішими виявилися узагальнені рубрики під назвами «Видавнича справа» та «Поліграфічна справа». Ці рубрики об'єднали в собі попередні тематично дотичні розділи меншого обсягу. Трохи пізніше (2003, № 6) читачі мали змогу стежити за найзначнішими новинами галузі в рубриці «Новини». Такі зміни внутрішньої структури свідчать про те, що редакційний колектив не зупинявся на досягнутому, а постійно намагався удосконалитися.

Протягом усього існування зміст відзначався постійною появою нових рубрик. Є серед них і ті, які не змінили суті й охоплюваних ними проблем галузі до останнього числа часопису, але дещо видозмінили свою назву: «Держава і галузь» на «Держава та видавнича справа»; «Книжковий салон» на «Книжкова полиця»; «Статистика галузі» на «Статистика, аналіз, про-

гнози»; «Організація виробництва» на «Організація праці» тощо.

Рубрики «Нормативні акти», «Програмне забезпечення», «Поступ державної програми», «Суспільство і книга», «Проблеми якості», «Екологія» та деякі інші з часом повністю припинили своє існування. Це пояснюється тим, що вони були представлені невеликою кількістю публікацій, тому їх збільшували шляхом об'єднання з тематично тотожними розділами. Порівнюючи співвідношення сторінок в окремих рубриках, можна простежити тенденцію до збільшення обсягу статей кожної частини. Це дає змогу тематично відокремити матеріали журналу та допомагає читачеві зорієнтуватися в його змісті.

Для внутрішньої структури часопису «Друкарство» характерним є й те, що протягом тривалого часу на початку видання подавали перелік лише основних матеріалів, тобто в номері було вміщено ще кілька інших публікацій, які не були зазначені в змісті. На думку Ф. Мартинюка, у кожен зміст включали лише найцікавіші статті, а інші мали меншу цінність у контексті окремого номера або несли рекламну інформацію (домашній архів автора).

Ще одним демонстративним чинником контенту наукового журналу є кількісний показник наповнювання його конкретних рубрик. Для того щоб зрозуміти, навколо яких тем згуртовувалися автори й відповідно, які наукові проблеми були найактуальнішими для них у межах конкретного видання, важливо дослідити кількісний показник активності авторів у кожній окремій рубриці.

Так, за весь період існування «Друкарства» було представлено 65 найменувань розділів, а невелика кількість статей виходила поза рубриками. Серед них були й лідери (кількість статей яких становила не менше третини від найбільш заповнюваної рубрики), а саме: «Устаткування» – 154 статті, «Виставки, форуми, конференції» – 123 статті, «Історія книги і друкарства» (згодом «Історія») – 105 статей, «Науковий пошук» – 104 статті, «Технологія» – 99 статей, «Витратні матеріали» – 87 статей, «Видавнича справа» – 84 статті, «Поліграфічна справа» – 77 статей, «Візитна картка підприємства» – 62 статті, «Держава і книга» – 62 статті. Ці розділи становлять 62 % від усієї кількості публікацій. Більшість цих рубрик проіснувала від першого числа журналу протягом всієї історії функціонування «Друкарства».

Усі розділи мають свою частотність появи в кожному окремому номері, яка демонструє певні тенденції впродовж усього існування журналу. Отже, можна вирахувати коефіцієнт частоти появи рубрики.



Для цього пропонуємо використовувати таку формулу:

$$K = \Pi \times 100 : \text{Ч},$$

де K – коефіцієнт частотності рубрики, Π – кількість появ рубрики, Ч – загальна кількість чисел часопису (тут об'єднані номери вважаємо як один випуск). Наприклад, K («Історія») = $55 \times 100 : 63 = 87\%$. Отже, рубрика «Історія» протягом усього існування часопису була представлена у 87 % усіх номерів журналу «Друкарство». Отож рубрики-лідери мають такий коефіцієнт частотності: «Історія книги і друкарства» (згодом «Історія») – 87 %, «Виставки, форуми, конференції» – 78 %, «Устаткування» – 70 %, «Науковий пошук» – 67 %, «Витратні матеріали» – 65 %, «Візитна картка підприємства» – 52 %, «Технологія» – 52 %, «Держава і книга» – 46 %, «Видавнича справа» – 41 %, «Поліграфічна справа» – 33 %, «Книжкова полиця» – 32 %.

Під час дослідження внутрішньої структури наукового журналу важливою є середня величина публікаційної заповнюваності рубрик кожного окремого номера. Наприклад, у часописі «Друкарство» рубрика «Історія» з'являлася 55 разів у кількості 105 статей. Отже, середня наповнюваність становить: $105 : 55 = 1,9$ публікації. Порівняймо з рубрикою «Книжкова полиця», яка з'являлася 20 разів та вміщувала всього 45 статей. Тому її середня наповнюваність була більшою, а саме – 2,25. Це засвідчує, що частота появи та кількість уміщуваних матеріалів у журналі «Друкарство» не була тотожною, але її різниця була незначною, що доводить збалансованість і рівновагу внутрішньої структури журналу.

Ще одним методом систематизації контенту наукового журналу є підрахунок кількісного представлення авторів різних рубрик, що демонструє об'єктивність, різний кут подання, варіативність наукових поглядів у межах одного видання. Так, рубрика «Науковий пошук» у часописі «Друкарство» представлена 91 автором, «Технологія» – 86 авторами, «Устаткування» – 82 авторами, «Витратні матеріали» – 70 авторами, «Поліграфічна справа» – 64 авторами, «Історія» – 56 авторами, «Візитна картка підприємства» – 55 авторами, «Видавнича справа» – 50 авторами, «Виставки, форуми, конференції» – 49 авторами. Також у контексті нашого дослідження показовим є аналіз авторів-лідерів кожної окремої рубрики, які більшою мірою впливали на формування контенту кожного окремого журналу, формування наукових поглядів читацької аудиторії.

Зазначені рубрики-лідери часопису «Друкарство» доводять, що поставлені редакційною колегією мета та завдання були не номінативними, а реальними. Ці тематичні розділи повністю задовольняли потреби всієї читацької аудиторії.

Слід наголосити на тому, що перші три рубрики-лідери спрямовані на інтереси трьох груп реципієнтів, визначених засновниками журналу «Друкарство»: видавців, поліграфістів, книго-розповсюджувачів.

Основні публікації журналу «Друкарство» можна розділити на такі підтеми: історія друкарства, держава й галузь, видавнича справа, поліграфічна промисловість, економіка галузі, підготовка фахівців. Орієнтація редакції на широке коло читачів зумовлювала вміщення публікацій не лише наукового характеру. Отож на сторінках часопису подано чимало описових або ознайомлюваних матеріалів, наприклад, біографічні статті, окремі розвідки, присвячені виставкам, ярмаркам галузі тощо. Такі публікації мали доступну форму та мову викладу.

Статті з окремих видавничо-поліграфічних питань таких рубрик часопису, як: «Науковий пошук», «Зарубіжний досвід», «Історія книги та друкарства», «Професіонали галузі», «Книжкова полиця» – в інших фахових періодичних виданнях того часу взагалі не були представлені. Зазначено велику кількість статистичного матеріалу, що насамперед стосується питань друку різних видів видань. Аналіз цих публікацій дає можливість простежити тенденції розвитку українського книговидання. Стрижнем публікацій «Друкарства» були принципи науковості, історизму, об'єктивності в оцінці подій, фактів, явищ; гуманістична спрямованість думок; плюралізм; пріоритет національних і загальнолюдських цінностей. Популяризаторську спрямованість часопису «Друкарство» було забезпечено добром тематики публікацій, виразних назв до них, адаптуванням спеціальної інформації, застосуванням різноманітних засобів зацікавлення, неповторним авторським стилем матеріалів.

Отже, *систематизацію контенту наукового журналу можна здійснювати шляхом:*

- аналізу тематики публікацій на сторінках цього видання, спецвипусків, її класифікації на окремі підтеми;
- з'ясування відповідності реальних і декларованих тематичних завдань (у статуті, сертифікатах про реєстрацію, протоколах засідань редакції, вступних статтях тощо);
- вивчення тенденцій появ, зникнень і тривалості існування окремих рубрик;
- порівняння співвідношення кількості сторінок окремих розділів, дослідження тенденцій до збільшення чи зменшення обсягу статей кожної частини;
- визначення кількісного показника публікаційного наповнювання конкретних рубрик;
- виокремлення та аналізу оригінальних і типових розділів журналу в порівнянні з аналогічними виданнями;



- обчислення коефіцієнта частотності рубрик;
- порівняння середньої величини публікаційної заповнюваності розділів кожного окремого числа;

- підрахунку кількісного представлення авторів різних рубрик та визначення авторів-лідерів, які більшою мірою впливають на формування контенту.

Запропоновану схему систематизації контенту часопису «Друкарство» можна використовувати під час аналізу ролі та особливостей типу, формування інформаційної моделі будь-якого наукового журналу, дослідження процесів, що відбуваються в конкретній галузі.

1. *Наукова комунікація у мас-медіа : практикум* / уклад. А. А. Бойко, Н. В. Зелінська, О. Ф. Коновець ; [за ред. В. В. Різуна] ; [пер. з англ. Н. В. Зелінської]. – Львів : Українська академія друкарства, 2009. – 124 с.

2. *Акопов А. И. Методика типологического исследования изданий (на примере специализированных журналов)* / А. И. Акопов. – Иркутск : Изд-во Ирк-го ун-та, 1985. – 95 с.

3. *Грень З. Особливості структури спеціалізованого періодичного видання (на прикладі тижневика «The Economist»)* // Збірник праць НДЦІ. – Львів, 2007. – Вип. 15. – С. 422–428.

4. *Зелінська Н. В. Наукове книговидання в Україні: історія та сучасний стан : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.* – Львів : Світ, 2002. – 268 с.

5. *Зелінська Н. В. Українська наукова публіцистика в сучасних типологічних вимірах: реалії та про-*

гнози // Українська періодика: Історія і сучасність : доп. та повід. п'ятої Всеукраїнської наук.-теорет. конф., Львів, 27–28 листоп. 1998 р. / [відп. ред. М. М. Романюк та ін.] ; НАН України ЛНБ ім. В. Стефаника. Науково-дослідний центр періодики. – Львів, 1999. – С. 396–408.

6. *Кавуненко Л. П. Науковий журнал як основа наукометричного дослідження* / Л. П. Кавуненко, О. В. Волохова // *Наука та наукознавство*. – 2002. – № 4, (додаток). – С. 100–111.

7. *Коновець О. Ф. Наукова періодична преса в Україні: історичні традиції і сучасні проблеми* // *Вісник журналістики*. – К. : РВЦ «Київ. ун-т», 1998. – Вип. 6. – С. 59–62.

8. *Коновець О. Сучасна періодика в системі наукової комунікації* // *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. – К., 2008. – Вип. 16. – С. 9–15.

9. *Різун В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві : навч. посіб.* / В. Різун, Т. Скотникова. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Преса України, 2008. – 144 с.

10. *Скотникова Т. Оптимізація інформаційної насиченості повідомлень у фахових виданнях* // *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. – К., 2008. – Вип. 16. – С. 20–25.

11. *Суворова С. П. Журналістика научная и научно-популярная: особенности предметной области, функций и задач* // *Вестник Московского университета*. – М., 2009. – № 6. – С. 14–23. – (Серия 10. Журналистика).

12. *Тимошик М. Книга для автора, редактора, видавця : практич. посіб.* / Микола Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2005. – 560 с.

Подано до редакції 07. 05. 2012 р.

Makukha Maryna. Systemization of academic periodical content (the case of the periodical «Drukarstvo»/ «Book-printing»).

In the article the methods of systematization of academic periodical content are offered. It is illustrated the theoretical positions of the article by the way of content analysis of the academic and practical periodical «Drukarstvo».

Keywords: content, scientific magazine, scientific communication, methods of content systematization, themes, internal structure, headings, «Drukarstvo».

Макуха М. В. Систематизация контента научного журнала (на примере журнала «Друкарство»).

Предложены методы систематизации контента журнала. Проиллюстрировано теоретические основы статьи путем анализа контента научно-практического журнала «Друкарство».

Ключевые слова: контент, научный журнал, научная коммуникация, методы систематизации контента, тематика, внутренняя структура, рубрикация, «Друкарство».